

Z á p i s

z obhajoby disertační práce paní **Mgr. Olgy Vraštilové, M.A.** konané dne **13. 6. 2014.**

Téma práce: **Využití dětské literatury při výuce angličtiny na základní škole**

Using Children's Literature in Teaching English at Elementary Schools

Přítomní: dle prezenční listiny

1. Předseda komise prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc., zahájil obhajobu a představil přítomným kandidátku.
2. Školitel prof. PhDr. Bohuslav Mánek, CSc., představil doktorandku a její dizertační práci.
3. Kandidátka seznámila přítomné se svou disertační prací. Sdělila zejména:

Předkládaná disertační práce se zabývá využitím dětské literatury ve výuce angličtiny na základní škole. Jejím cílem bylo zjistit, jak je dětská literatura v současnosti využívána ve výuce angličtiny a jaké možnosti ve výuce cizích jazyků nabízí. Práce zkoumá postavení dětské literatury v kontextu současného kurikulárního systému, konkrétně ve vzdělávací oblasti *Jazyk a jazyková komunikace* a realizaci této oblasti prostřednictvím užívaných učebnic ve výuce angličtiny na základních školách.

Kandidátka stručně představila obsah a členění práce. Teoreticko-přehledová část práce je členěna na šest kapitol, v nich charakterizuje český systém základního školství ve vztahu k dětské literatuře a dovednosti čtení v cizím jazyce, charakterizuje výchovně-vzdělávací proces a jeho základní složky, vymezuje termín *dětská literatura*, zkoumá mj. řečovou dovednost čtení, čtenářské strategie, úlohu textu ve výuce cizímu jazyku i roli literatury v cizojazyčném vzdělávání. Empirická část, která je založena na široké škále výzkumných nástrojů (dotazníky, následky, pilotáž, analýza učebnice), zkoumá situaci ve využívání dětské literatury (DL) ve výuce angličtiny a na základě vlastních zjištění vyvozuje závěry a doporučení pro praxi. Dále byly představeny cíle práce – popsat využití DL v základním vzdělávání; zjistit, jaké možnosti DL pro výuku AJ nabízí.

Byla představena metodologie výzkumu – bylo to zkoumání sylabů pregraduální přípravy učitelů AJ, dotazníky pro učitele AJ, dotazníková sonda mezi studenty Univerzity Hradec Králové a Eastern Michigan University, dále to byla pilotáž práce s literárním textem, hospitace v hodinách AJ a analýza učebnice Project.

Výsledky výzkumných šetření ukazují např. profil české učitelské populace ve vztahu k výuce angličtiny – poměr kvalifikovaných a nekvalifikovaných učitelů, jejich vztah k DL a možnostem jejího využití. Kandidátka představila zjištění spojená s výskytem knihoven ve školách a počty knih v AJ. Ukazuje se, že jak učitelé, tak studenti učitelství vidí dětskou

literaturu především jako prostředek, nikoli jako cíl. Primárně je pro ně literární text zdrojem slovní zásoby a nové mluvnice; kulturní kontext, funkce formativní a estetická nebo interakce textu se čtenářem nejsou bohužel v této souvislosti vůbec vnímány. Výzkum dále dokládá, že nejčastěji používaná učebnice angličtiny s texty dětské literatury pracuje – používá je k procvičení a upevnění dovednosti čtení, v souladu s RVP ZV používá nejčastěji strategii čtení vyhledávacího, jen omezeně a ve vyšších ročnících se soustředí také na čtení pro detail či otázky na porozumění textu. Dovednost čtení je v učebnici prezentována většinou spolu s dovedností poslechu, je tak i potvrzena presumpce, že žádná řečová dovednost nestojí ve výuce jazyka samostatně, ale všechny řečové dovednosti jsou propojeny a navzájem se podporují a ovlivňují.

Návrhy pro praxi a zbývající část své prezentace přednesla kandidátka na žádost předsedy v angličtině. Shrnující výsledky výzkumných šetření navrhuje propracovanější pregraduální přípravu učitelů na školách univerzitního typu (to kromě zkoumání pregraduální přípravy studentů učitelství naznačila i dotazníková sonda u studentů učitelství) či širší nabídku institucí zajišťujících DVPP právě v oblasti využití dětské literatury/literárního textu ve výuce angličtiny. Respondenti z řad učitelů naznačují, že je nedostatek soutěží v četbě cizojazyčné literatury, nedostatek dostupné dětské literatury s aktivitami k podpoře čtenářské gramotnosti, téměř neexistují školení v oblasti práce s dětskou literaturou ve výuce cizího jazyka a prakticky neexistuje metodika, která by praktikujícím učitelům pomohla v práci s literárním textem ve výuce cizího jazyka. Možnými řešeními mohou být kurzy DVPP zaměřené na tuto problematiku, např. prostřednictvím NIDV, pokus spojit počítač s knihou (tzv. *gamebooks*) či čtenářské soutěže pro žáky základních škol.

Náslechy v hodinách angličtiny pracujících s literárním textem naznačují, že mezi učitelskou populací stále převládá povědomí o výhodě intenzivního čtení a důležitosti čtení hlasitého, byť toto z očekávaných výstupů v nově upravené verzi RVP ZV zmizelo. Samotná pilotáž vlastních materiálů potvrdila domněnku, že chce-li učitel pracovat s literárním textem v hodině cizího jazyka, je třeba, aby byl sám obeznámen s touto částí literárního kánonu v celé jeho šíři. Teoreticko-přehledová část došla ke zjištění, že terminologie v oblasti čtenářství a dovednosti čtení není, na rozdíl od angličtiny, v češtině jednotná – existuje několik klasifikací, z nichž standardní terminologii v angličtině, se kterou se běžně v metodice ELT pracuje, nejlépe odpovídá členění profesora Šebesty na čtení instrukcí a pravidel, čtení vyhledávací a čtení orientační, což koresponduje s anglickou terminologií *reading for detail*, *scanning* a *skimming*. Rozdílné jsou i názory na využití uměleckého textu ve výuce cizího

jazyka. Kandidátka se touto otázkou chce v budoucnosti zabývat – sama používání DL ve výuce podporuje.

4. Oponenti - doc. PhDr. Jarmila Mothejzíková, CSc. a prof. PhDr. Jan Čermák, CSc. přednesli závěry svých posudků. Docentka Mothejzíková podtrhla důležitost otázky dětského čtení, mimo jiné zdůraznila také význam práce i po stránce hledání adekvátní české terminologie. Uvítala, že práce říká, že estetická – ale také a etická, jak sama dopňuje – hodnota DL nesmí být podceňována. Profesor Čermák ocenil strukturu práce i její záběr. Práce dle jeho názoru mohla být koncipována problémověji. Prof. Čermák se také vyjádřil obecněji k nástrojům zkoumání běžným v oboru didaktiky AJ a podotkl, že by se měl dávat větší důraz na aplikovatelnost. Tento názor je výzvou pro zamyšlení odborníků. Prof. Mánek se k této poznámce vyjádřil – má dojem, že aplikovatelnost není jinými vědeckými obory příliš vítaná. Oba oponenti uzavřeli, že předložená dizertace splňuje požadavky kladené na toto řízení.

5. Kandidátka odpověděla na dotazy oponentů:

Prof. Čermák:

Jaké nejbližší aplikované kroky kandidátka plánuje v návaznosti na praktická doporučení své práce? – Rozhodně upravit sylabus vlastního předmětu Speciální seminář z dětské literatury, a prvky tohoto předmětu, který je volně volitelný, přenést signifikantně více do řádných hodin povinného předmětu didaktika, případně rozmyslet, navrhnout a místnímu NIDV nabídnout kurz o práci s dětskou literaturou pro praktikující učitele angličtiny v regionu. Dokázat děti strhnout při seznamování s literaturou pro děti a mládež, objevovat vhodné a stejně strhující textů pro práci s dětskou literaturou v hodinách angličtiny na základní škole.

Prof. Mánek zdůraznil závažnost vlastního prožitku z četby.

Největší zjištěnou překážkou v „učitelském“ dotazníku, pokud jde o využívání dětské literatury v hodinách, je podle očekávání čas. Pokud se zaměříme úzce na bezprostřední kontext osnov, jak by podle kandidátky bylo možno dosáhnout větší proporcionality, aby se tak nedělo na úkor jiných složek cizojazyčného vyučování? – Možností se nabízí několik – hned první praktikují obě hospitované učitelky, aby se mohly věnovat práci s textem v hodině, vynechají, dle jejich názoru, méně užitečnou či méně oblíbenou část v učebnici a ve vzniklém čase pracují s literárním textem. Jinou možností je odsunout extenzivní čtení na doma a v hodinách tak méně časově náročně se věnovat pouze diskusi o textu a splněných úkolech.

Doc. Mothejzíková:

Můžete na základní vlastní charakteristiky termínů *autentická* a *upravená* dětská literatura vysvětlit svůj názor na obojí, případně vhodnost využití takového typu dětské literatury ve VAJ? - Jak uvedeno v úvodu práce, **autentickou literaturou** se v této práci míní literatura v cizím jazyce, která nebyla z původní verze nijak upravena a obsahuje plný, neupravený a nezkrácený text původního autora. **Upravená** či **adaptovaná literatura**, či v některých případech používaný termín **reader** je cizojazyčná literatura, která byla zjednodušena či jinak upravena pro různé jazykové úrovně čtenářů, jejímž účelem je podporovat čtení, čtenářské dovednosti a čtenářskou gramotnost v cizím jazyce nebo v rámci cizojazyčné výuky. Z toho plyne, že stejný titul může existovat v několika různě náročných upravených verzích. Pro použití na základní škole se k podpoře čtenářství používá obou typů, upravené i neupravené literatury. Záleží na původní verzi autora a pokročilosti čtenáře, jemuž je text ve výuce určen – např. úryvek z knihy R. Dahla *Going Solo*, který byl použit jako vlastní materiál k výuce, byl upraven jen minimálně. Umět upravit text tak, aby byl vhodný pro konkrétní věkovou kategorii a jazykovou úroveň je velmi složité a je potřeba si přitom počínat velmi obezřetně, aby nebylo narušeno poselství příběhu. V každém případě pak už nepracujeme s autentickou literaturou, ale s literaturou upravenou. Zmíněny graded readers.

Porovnejte prosím hospitované hodiny s pilotáží vlastních materiálů ve VAJ na ZŠ. V čem se lišily/v čem si byly podobné. – Vlastní pilotáž proběhla chronologicky před náslechy. Pilotáž proběhla na škole, kde kandidátka ještě donedávna učila angličtinu na 1. i 2. stupni, ale ve třídách, které nikdy neučila. Kandidátka věděla předem, že nechce, aby žáci text četli ve třídě sami – při hlasitém čtení nového textu jim při soustředění na formu uniká obsah. Proto volila prezentaci v podobě spojení dovednosti čtení s poslechem a v obou případech dětem text nahlas zřetelně přečetla, děti měly text k dispozici a mohly jej sledovat. Aby byla podpořena interakce čtenáře (a jeho vlastní zkušenosti) s textem, byla věnována pozornost vlastním pocitům a dojmům z příběhu. Pracovní list pak již pracoval s rozvojem konkrétních strategií při plnění konkrétních úkolů. Náslechy na školách naopak v obou případech shodně pracovaly s hlasitým čtením textu ve třídě. Pilotáž a hospitace se lišily tedy především způsobem prezentace textu. Hospitované hodiny obsahovaly rovněž hodně slovní pomoci ze strany učitele, což mělo dětem napomoci k porozumění, dle názoru kandidátky to však celou hodinu velmi fragmentovalo a byla tak omezena, ne-li vůbec znemožněna interakce čtenáře a textu. Kandidátka se domnívá, že tomu tak bylo především proto, že text byl chápán především jako prostředek pro prezentaci nových slovíček a mluvnice a jeho estetická funkce a interakce text-čtenář byla odsunuta do pozadí.

6. Diskuse: Doc. Mothejzíková připomněla, že je třeba přehodnotit náplň studia didaktiky, obecně také obsah přípravy učitelů, nicméně dobrý teoretický základ je pro praxi neocenitelný. Měla by existovat minimální povinná četba i v AJ.

Prof. Čermák se zamyslel nad obvyklou stavbou prací a otázkou postoje humanitních věd k didaktice AJ. Je třeba mít více „aplikovaných“ a zároveň fundovaných prací. Jde o hledání nových cest, které jsou potřeba.

Doc. Mothejzíková s tímto názorem souhlasí, je třeba hledat rovnováhu mezi – na jedné straně – nutností neustále odkazovat na zdroje, řídit se zahraničními vzory a standardy, a – na druhé straně – větší tvůrčí svobodou.

Máme Pražskou lingvistickou školu a můžeme z ní vycházet.

Prof. Mánek a doc. Mothejzíková diskutují o amerických pravidlech pro vědeckou citaci.

Prof. Šebesta dodal, že tuto povahu mají především kvalifikační práce, myslí, že aplikovaná lingvistika je v tomto ohledu svobodnější.

Prof. Šebesta se dotazuje na vývoj čtenářství. Sledovala jste i tohle? Např. vývoj mezi 11 lety a koncem školní docházky. Ne, tohle kandidátka nesledovala, věnovala se čtenářství globálně.

Prof. Šebesta – jak probíhal výzkum? Kandidátka vysvětlila, že data byla sesbírána ve 3 vlnách.

7. Vyhlášení výsledku tajného hlasování: počet členů komise: 5, přítomno členů komise: 5, kladných hlasů: 5. Komise doporučila udělit titul doktor (Ph.D.)

Zapsala:

Mgr. Pavla Machová, M.A.

Prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc., předseda komise

.....

.....